

WSTĘP

Niepohamowany i niekontrolowany pociąg do konsumpcji alkoholu został po raz pierwszy naukowo opisany przez Beniamina Rush'a w 1784 r. a sklasyfikowany i nazwany jako *delirium tremens* przez Pearsona i Sutttona w 1813 r. (Mann i wsp. 2000). Zjawisko nałogowego pożądania alkoholu i symptomy uzależnienia od niego były przedmiotem wielu XIX-wiecznych badań. W Europie i Stanach Zjednoczonych pod wpływem wzrastającego spożycia alkoholu powstały ruchy nawołujące do wstrzemięźliwości. Ich rozwój i aktywność badawczą tamtego okresu wiązano szczególnie z rozwojem industrializacji. Pod ich wpływem zrodziła się koncepcja i definicja choroby alkoholowej. Ruchy wstrzemięźliwości sugerowały, że każda osoba konsumująca nadmierne ilości alkoholu musi z tego powodu cierpieć i przeżywać problemy, natomiast nie sugerowały, że osobami popadającymi w nałóg są najczęściej pojedynczy osobnicy dobrowolnie sięgający po duże ilości mocnych napojów alkoholowych. Zogniskowanie zainteresowania naukowego na osobach indywidualnych było przedmiotem degeneracjonizmu – teorii opartej na wpływie czynników biologicznych i zatruciu toksynami przemiany alkoholu w organizmie oraz wynikających z tego problemach medycznych, socjalnych, rodzinnych. Teoria degeneracjonizmu bazowała na pre-darwinowskiej koncepcji, według której nabyte cechy charakteru są przekazywane potomstwu i zakładała, że ciąg różnych symptomów, jak: impulsywność, alkoholizm, zawały, demencja czy epilepsja są przejawem jednej patologii: degeneracji (Mann i wsp. 2000).

Degeneracjonizm jako teoria zaferował medyczne wyjaśnienie problemów socjalnych, tak widocznych w XIX stuleciu, wynikających z nadużywania alkoholu, przy jednoczesnym wskazaniu zagrożeń dla kolejnych generacji. Na początku XX wieku teoria ta poniosła porażkę wobec pojawiających się dowodów dziedziczenia cech. Te dowody jednak nie wpłynęły na polityczne zaangażowanie ruchów prohibicyjnych, czego najważniejszym przejawem było wprowadzenie prohibicji w Stanach Zjednoczonych w latach 1913–1933. Prohibicja została zniesiona nie ze względu na porażkę w uniemożliwianiu dostępu do alkoholu, ale ze względu na wielki kryzys, gdzie priorytetem rządu amerykańskiego stało się wznowienie produkcji alkoholu, aby wygenerować

nowe miejsca pracy dla rzeszy bezrobotnych. Koncepcja alkoholizmu jako jednostki chorobowej powstała dopiero w połowie XX wieku. Trzecia dekada XX wieku przyniosła gwałtowny rozwój wiedzy na temat neurobiologicznych uwarunkowań uzależnienia od alkoholu. Badania podstawowe ukazują mechanizm oddziaływania alkoholu na organizm i powstawania uzależnień. Jednakże badania społeczne są koniecznym ich uzupełnieniem, gdyż pokazują one postawy wobec zjawiska picia i mogą być użyteczne nie tylko ze względów poznawczych, ale także stworzyć podstawę do organizowania działań profilaktycznych.

Tematyka niniejszej pracy wywodzi się z połączenia kilkunastoletnich zainteresowań oraz dociekań badawczych autorki w zakresie problematyki alkoholowej, która została zawarta w rozprawie doktorskiej oraz wielu artykułach dotyczących picia alkoholu przez młodzież uprawiającą sport.

Dlaczego właśnie problem picia alkoholu wśród sportowców stał się przedmiotem zainteresowań badawczych? Po pierwsze, badania objęły określone środowisko ludzi zajmujących się uprawianiem sportu. Badania zrealizowano wśród zawodników zespołów pierwszoligowych, ekstraklasy oraz o najlepszych osiągnięciach sportowych. Po drugie – w porównaniu z dotychczas znanymi badaniami w zakresie picia alkoholu najbardziej charakterystyczną cechą wydaje się być ingerencja w niezbadaną dotychczas sferę sportowego i pozasportowego stylu życia zawodników. Stąd też uzyskane informacje na ten temat mają istotniejsze znaczenie w tej grupie, która powinna stanowić wzorzec zdrowego stylu życia.

Autorka podjęła się w pracy próby określenia genezy, struktury i motywów picia alkoholu przez sportowców oraz determinant, a także funkcji spełnianych przez alkohol.

Polska literatura w odniesieniu do problematyki spożywania alkoholu przez sportowców jest nieliczna (Nawrocka 1966, 1967; Kraśnik i wsp. 1978; Wódz i Czekaj 1988; Wrona-Wolny 1993, 1994, 1995, 1998; Jaszczur-Nowicki 1994, Mędreła-Kuder i Czubowicz 2000, Wrona-Wolny 2002, Wrona-Wolny i wsp. 2003, 2004, Mędreła-Kuder 2004a,b,c, Myśliwiec, Sygit, Ciechanowicz 2004, Wrona-Wolny i Brudecki 2005). Na uwagę zasługują pionierskie badania Nawrockiej, dotyczące picia alkoholu wśród 800 czołowych sportowców, członków kadry narodowej. Przeprowadziła ona badania zawodników następujących dyscyplin: boks, gimnastyka, hokej na lodzie, hokej na trawie, rugby, jeździectwo, kajakarstwo, kolarstwo, lekka atletyka, łyżwiarstwo szybkie, nar-

ciarstwo, piłka koszykowa, piłka nożna, piłka siatkowa, piłka ręczna, pływanie, podnoszenie ciężarów, pięciobój nowoczesny, tenis, strzelectwo kulowe, szermierka, wioślarstwo oraz zapasy.

Zatem wciąż brakuje pogłębionych badań na temat występowania zjawiska picia alkoholu i jego rozmiarów w określonych środowiskach społecznych. Odnosi się to również do środowiska sportowego. Wiedza na temat spożycia alkoholu wśród sportowców jest raczej intuicyjna, kształtowana często przez publikacje prasowe opisujące głośne przypadki nadużywania alkoholu przez znanych zawodników lub też formułowana na podstawie wyrywkowych spostrzeżeń i obserwacji. Obiegowa opinia na temat spożywania alkoholu w środowisku sportowym jest więc ogólnikowa, nie uwzględniająca jego specyfiki.

Należy zaznaczyć, iż rozprzestrzenianie się tego zjawiska w środowisku sportowym jest odzwierciedleniem ogólnych tendencji panujących we współczesnym społeczeństwie. Autorka ukazując zjawisko picia alkoholu pragnie zauważyć, iż w środowisku młodzieży uprawiającej sport nie można tego faktu nie dostrzegać ani też pomijać.

Interesujące jest więc, jak w obecnej sytuacji profesjonalizacji sportu odnajdują się zawodnicy ze względu na ich stosunek do alkoholu (Nelson i Wechsler 2000, Wrona-Wolny 2002). Wyniki prowadzonych badań wśród sportowców wskazują, iż w tej grupie sporadycznie zaznacza się problem nadużywania alkoholu.

Zgromadzenie informacji dotyczących wyżej wymienionych kwestii, w drodze dalszych badań empirycznych, może okazać się użyteczne ze względów poznawczych, jak również stworzyć podstawę do organizowania działań profilaktycznych na rzecz kształtowania postaw trzeźwościowych i abstynencji w środowisku sportowym.

Autorka ma oczywiście świadomość, że temat, którego dotyka należy do drażliwych, a nawet wstydliwych, co może mieć odbicie w podejściu zawodników do badań, to jest ich szczerości i otwarcia się na podjęty problem. Fakt ten skłania do szczególnej ostrożności przy interpretacji uzyskanych danych. Można mieć nadzieję, iż niniejsze opracowanie będzie inspirującą refleksją do poszukiwania rozwiązań problemów picia alkoholu z punktu widzenia zdrowotnego, społecznego i wychowawczego. Badania były od wielu lat zainicjowane w Zakładzie Wychowania Zdrowotnego AWF w Krakowie i stanowiły bazę pracy naukowo-dydaktycznej autorki.